

16 вересня – День працівника лісу

«Лісничити» по-науковому

Андрій БОБКО,
кандидат сільськогосподарських наук,
провідний науковий співробітник
Інституту агроекології і природокористування НААН України

Наш видатний земляк із Луганська автор «Тлумачного словника живої великоросійської мови» Володимир Даль (140 років від дня поховання якого минає в жовтні) залишив наступним поколінням понад 200 тисяч слів і визначень. Серед них – слово «ліс», значення якого сучасній науці ще необхідно усвідомити.

Простір як... тип

Творці «Лісового кодексу України», здається, зовсім забули про існування у словнику Дала терміна «лісничити», тобто займатися лісовим господарством по-науковому. Слово «ліс» уже означає не земельний «простір, укритий деревами, що ростуть», а лише «тип природних комплексів». Такі «новації» гальмують економічну та земельну реформи, переведення землекористування на засади ринкової економіки.

Нині найпоширенішими стали терміни «реформи» і «реформування». Даль їх не вживає (бо на той час важливіше було описати стан об'єктів праці й господарювання). А термін «лісничити» (як вид економічної діяльності) народжувався у період «межування» в Російській імперії: під час установлення на місцевості та юридичного закріплення земельних володінь.

А ось у період так званого реформування економічні результати використання лісових земель та екологічний стан лісів, на жаль, не поліпшилися. Цей процес розпочався у нас ще понад піввіку тому. Його ювілей у 2009 році публічно не відзначали. А дарма. Мало хто знає, що 1959-го Україна першою в колишньому Союзі розпочала реформування, яке мало підприємницьке спрямування, в лісівництві. Відтоді лісівництво (зазвичай його іменують лісовим господарством, хоча ці терміни не є синонімами) перетворилося на збиткову для країни галузь.

Розпочалося те «реформування» згідно з Постановою ЦК КПУ і Ради

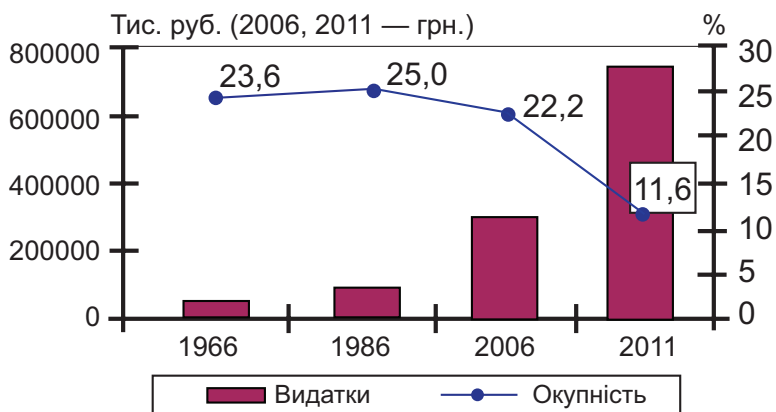
Міністрів УРСР № 1551 від 6.10.1959 р. «Про поліпшення ведення лісового господарства в лісах Української РСР». У ній, зокрема, йшлося про те, що «лісосічний фонд використовується лісозаготівельними підприємствами ще незадовільно». Далі припис: «З метою впорядкування ведення лісового господарства і лісозаготівель ... об'єднати в одному адміністративно-господарському органі республіки ведення лісового господарства і лісозаготівель». Саме тоді й заклали підвалини так званої лісгоспзагізації.

Розробники зазначених постанов ухилилися від використання терміна «лісівництво» (безпосередньо пов'язаного з аграрним сектором), намагаючись відокремитися від Міністерства сільського господарства.

У такий спосіб і починається «демонтаж» термінів «лісівництво» і «лісочористування».

30 листопада 1959 року в Постанові Ради Міністрів УРСР № 1834 («Про організацію управління лісовим господарством і лісозаготівлями в Українській РСР») було визначено: «... деревина, що заготовлена від рубок головного користування і лісовідновлюваних рубок ... реалізується через «Укрголовлісбумпостачзбут»... за встановленими фондами...».

Для наукового лісівництва ці тези були фатальними! Вони не відповідали визначенню Дала «лісничити» по-науковому. Більше того, в рішеннях владних органів піввікової давності, а також у чинних нормативно-правових актах застосовують економічні норми, які не відповідають

Мал. 1. Порівняння видатків держбюджету на лісове господарство з окупністю їх лісовими доходами

сучасному рівню наукових досягнень. Адже під час лісозаготівель виробляють не деревину (вона ж росте), а лісоматеріали. А деревина підлягала (і підлягає) продажу за цінами, встановленими державою. На той час – за лісовими «таксами» згідно з інструкцією Міністерства фінансів СРСР.

Інша частина урядових рішень радянської пори, містить, здавалося б, незначну ремарку: «... зберігся діючий порядок поставки деревини, що здійснюється шляхом заготівлі ... від рубок догляду за лісом». Що це означає з економічної та екологічної точок зору? Відомо лише одне: деревину, що належала до рубок головного користування (тобто до рубки дерев, за які лісозаготівельники повинні сплачувати кошти), «передали» до рубок проміжного користування (тобто до рубки без плати за деревину). А всі виробничі заходи вирішили фінансувати за кошти державного бюджету.

Шляхом перейменувань

У згаданій постанові Ради Міністрів УРСР була єдина прогресивна норма: «Апарат Головного управління... і його міжобласних та обласних управлінь... утримується за рахунок відрахувань від прибутків по госпрозрахунковій діяльності».

Проте цю норму жодного разу не виконували. Окрім того, зазначене Головне управління в 1966 році «реформували» в Міністерство лісового господарства України, в 1996-му – у Державний комітет лісового господарства, в 2010-му – Державне агентство лісових ресурсів. Йдеться про те само лісове господарство на тих само засадах з фінансуванням за кошти державного бюджету (мал. 1).

Як бачимо, протягом більш як 50 років окупність видатків держбюджету постійно знижується (з 25% до 11,6%) за одночасного й сталого зростання державних видатків. Об'єктом плати встановлюється «спеціальне використання лісових ресурсів». Але що саме є природним ресурсом – земля чи ліс, не визначено. Свого часу ДП «Головний науково-дослідний та проектний інститут землеустрою» провів дослідження з визначення напрямів нормативно-правового забезпечення економічної оцінки використання земель як природного ресурсу (Євсюков Т. О., 2005 р.). Згідно з цими дослідженнями земля для галузі рільництва є природним ресурсом. Чи не парадокс, коли в галузі лісівництва природним ресурсом визначено ліс?

У вересні 2009 року уряд Юлії Тимошенко видав цілу низку постанов і розпоряджень щодо фінансового забезпечення діяльності «лісового і мисливського господарства», не пов'язуючи його з ефективністю використання коштів, які надають із держбюджету (з покриттям їх надходженнями у вигляді плати за землею). До того ж було порушено порядок формування відповідних видатків та надходжень до держбюджету.

На превеликий жаль, деякі науковці надто переймаються політизацією лісівництва на тлі суспільної занепокоєності проблемами довкілля. Час від часу лунають заяви і про «надмірну експлуатацію лісових ресурсів», і про «недостатній контроль за їхнім використанням», і про те, що «скоротилася майже утричі лісистість», а «ліси перестали виконувати екологічні функції». Розповідають і про багато інших негараздів, які потрібно розглядати «крізь призму глобальних екологічних загроз». Звісно, такі твердження є безпідстав-

ними з огляду на порівняння наших еколого-економічних показників із показниками сусідніх країн (мал. 2).

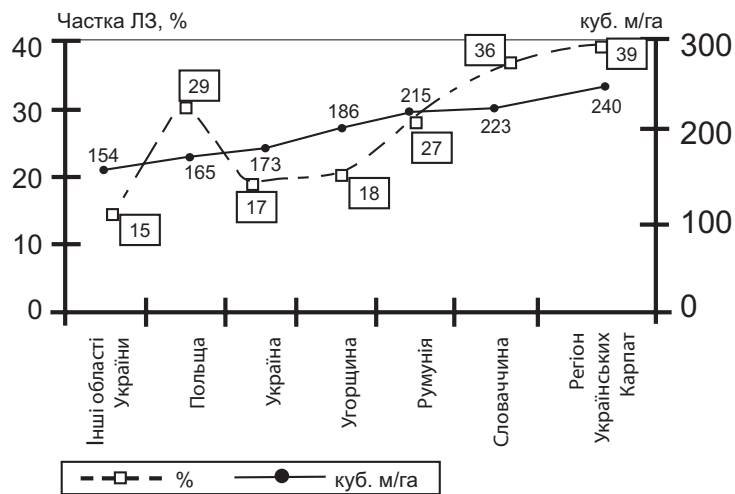
Якщо ж порівняти питомі показники вилучення деревини для виробництва лісових матеріалів у зазначених країнах, то вони також набагато вищі, ніж в Україні. Таке враження, ніби нашим ученим бракує часу, щоб «лісничити» по-науковому, скориставшись багатою спадщиною Даля.

Візьмімо, до прикладу, державну цільову програму «Ліси України» на 2010–2015 роки. Вона остаточно закріплює систему екстенсивного і збиткового лісівництва. Незважаючи на відсутність вільних земельних ділянок для залісення, з'являються плани лісорозведення в степових умовах (наприклад, на нижньодніпровських пісках Херсонської області) чи підняття верхніх меж лісу в Карпатах. Такі «благі наміри» давно піддають справедливій критиці. Адже землі, які непридатні для вирощування сільськогосподарських культур, є непридатними й для вирощування лісів. Це відомо ще з XVIII століття.

Автор не закликає відзначати (хоча б і запізно) згаданий «ювілей» реформування: ні з наукової, ні з практичної точок зору в лісівництві та економіці країни жодних позитивних зрушень не було. Підвищення економічної ефективності лісогосподарської галузі досягають не гаслами і програмами, а шляхом реального реформування і переведення діяльності лісогосподарських підприємств на принципи ідентифікованої відповідальності, впровадження наукових принципів господарювання, розглядаючи ліси як земельну власність (з обчисленням та сплатою земельного податку незалежно від результатів господарювання).

За приблизними обчисленнями автора, щорічна плата за користування лісовими землями суб'єктами господарювання має становити 700–800 млн. грн. (за цінами 2011 року). Для цього необхідно розробити справжню ідеологію реформування лісівництва, використовуючи досвід європейських країн.

Напередодні дня вшанування пам'яті славетного Даля в українському лісівництві варто було б визначити і юридично затвердити терміни «ліс», «лісівництво» і «лісничити» по-науковому. Саме такий підхід і спрямований на забезпечення ефективного господарювання на лісових землях. Адже проблему реформування в лісівництві неможливо розв'язати без усвідомлення самоокупного і прибуткового використання лісових земель. І, безперечно, ці питання ще мають постати на порядку денному Верховної Ради України.

Мал. 2. Еколого-економічні показники стану лісових земель і продуктивності лісових екосистем в Україні порівняно з сусідніми країнами